

MİHRÎ HATUN'UN GAZELLERİNDE “GÜZELLİK” KAVRAMI İLE İLGİLİ METAFORLAR

Nagehan UÇAN EKE

Özet: Amasya’da doğan ve hayatının büyük bir bölümünü bu şehirde geçiren *Mihrî Hatun* (ö. 917/ 1512’den sonra), sade bir dille yazdığı şiirlerinde tabii, samimi ve külfetsiz bir üslup kullanmıştır. Dönemin tezkire yazarları onun şiirini överken ihtiyatlı ifadeler kullansalar da bilhassa *Necâtî*’nin etkisi ile millî zevke, mahallî unsurlara ve halk söyleyişine önem veren şiirlerini takdir etmişlerdir. Yine tezkirelerde hayatına dair anlatılan bazı anekdotlar, *Mihrî Hatun*’un güzelliğiyle de dikkat çektiğini gösterir. Duygu yüklü bir kadının aşklarını, Klasik Türk edebiyatının mümkün kıldığı nispette samimi bir üslupla dile getirebilmiş olması önem arz eder. Nitekim *Mihrî Hatun*, erkek söylemin hâkim olduğu gelenekçi bir şiir anlayışı içerisinde kendine bir yol bulabilmiştir. Güzel ve hassas bir kadının bakış açısından klasik Türk şiirinin “güzellik” anlayışı çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Bu çalışmada, kavramsal metafor teorisi ışığında *Mihrî Hatun*’un *Divan*’ında “hüsn” göstergesi ile ilgili tespit edilen metaforlar ve bunlarla verilmek istenen mesajlar tespit edilip değerlendirildikten sonra *Mihrî Hatun*’un güzellik algısı ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Mihrî Hatun, gazel, kavramsal metafor, güzellik, hüsn.

The Beauty Metaphors in Mihrî Khatun’s Ghazels

Abstract: *Mihrî Khatun* who was born in Amasya and spent most of her life in that city, (d. 917/ after 1512), used a sincere and easy expression in her poems which she wrote with a brief language. While the collection of biography texts of the era used a cautious language while complimenting her poems, they appreciated her poems which paid attention to national pleasure, local elements and public narration, especially with the effect of *Necâtî*. Again in collection of biographies, some anecdotes given about her life, demonstrate that *Mihrî Khatun* drew attention with her beauty as well. It is important to note that she portrays the love of a woman who is full of emotion with a sincere style to an extent that is allowed by Turkish classical literature. As a matter of fact *Mihrî Khatun*, finds a way in the male-dominant traditionalist poem understanding. The understanding of beauty of the classical Turkish poetry from a beautiful and sensitive women’s point of view constitutes the plot of this study in which the metaphors determined in the diwan of *Mihrî Khatun* by “hüsn” indicator and the messages aimed to be given by them will be determined and evaluated before presenting the beauty perception of *Mihrî Khatun*.

Key words: Mihrî Khatun, ghazel, conceptual metaphor, beauty, hüsn.

Giriş

Eski Yunancadaki *méta* (üzerine) ve *phrein* (taşımak, aktarmak, nakletmek) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan metafor (métaphore), bir “şey”in birtakım yönlerinin başka bir “şey”e aktarıldığı zihinsel/dil bilimsel süreçleri ifade eder (Cebeci, 2013, s. 10). Sözlüklerde *metafor* kelimesi benzetmeye

dayalı “istiare, eğretileme, alegori, mecaz, temsil, teşbih” gibi söz sanatlarıyla eş değer tutulmakta ve pek çok çalışmada biri diğerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Elbette bu durum, dilin kendisinin bir metaforlar, başka bir deyişle benzetmeler (teşbih), yerine koymalar (mecaz) bütünü olarak karşımıza çıkmasından kaynaklanmaktadır. O hâlde sorulması gereken soru şudur: Benzetme niçin yapılmaktadır? Benzetme, dilde, doğada ve insan yaşamının hemen her alanında kullanılan bir dilsel, mantıksal ve estetik bir çaba olarak dikkati çeker (Harmancı, 2012, s. 28). Bu nedenle benzetme yöntemi, bir taraftan insanoğlunun evreni anlamasına yardımcı olurken, diğer taraftan yaşamını kolaylaştırmış ve gündelik sorunlarını çözen buluşlara imkân sağlamıştır. Buradan hareketle pek çok disiplin tarafından kullanılan ve anlamlandırılmaya çalışılan metaforun; anlatılamayanı, soyut kavramları bütün yönleriyle ortaya koyma işlevi üstlendiği ve bu ifade özelliği ile de mükemmel olduğu rahatlıkla söylenebilir. Geleneksel metafor incelemesi çoğunlukla edebiyat ile sınırlandırılır ve pek çok insan için metafor, poetik bir imaj ve retorik bir gösteriş aracıdır. Öyle ki metafor, tipik olarak sadece dilin bir karakteristiği, fikir ve fiillerin değil kelimelerin bir özelliği olarak yansıtılır. Ancak yirminci yüzyıldaki metafor çalışmaları ve özellikle de *G. Lakoff* ve *M. Johnson* tarafından 1980 yılında yayımlanan *Metaphors We with Live by* isimli eserle ortaya koydukları ve “Çağdaş Metafor Teorisi” olarak anılan teori, günümüzde metafor kavramını, disiplinlerarası uygulamalarla biliş/zihin (cognition) ve bildirişim (communication) çalışmalarının merkezine oturtmuştur. Son olarak eser, yazarlarının yeni bir son söz ilave ettikleri 2003 baskısından *Gökhan Yavuz Demir* tarafından 2015’te, *Metaforlar – Hayat, Anlam ve Dil* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (Lakoff ve Johnson, 2015). Bilişsel anlam bilimi (cognitive semantics) alanındaki çağdaş metafor teorisine göre metafor sadece dilde değildir, düşünmede ve eylemde kullanılan kavramsal sistemin temelinde metaforik bir doğası vardır. Başka bir deyişle *G. Lakoff* ve *M. Johnson*, metaforu nüfuz alanları arasında bir haritalama olan, başka bir bağımsız nüfuz alanının kavramlaştırılması olarak analiz ederler. Bu anlayışa göre, düşüncelere hükmeden kavramlar günlük işlevlere de hükmeder ve en sıradan ayrıntılara kadar inerler (Erdem, 2014, s. 93). *G. Lakoff* ve *M. Johnson*, *kavramsal metafor* (metaforik kavram, bilişsel metafor) ile *dilsel metaforu* (metaforik ifade) birbirinden ayırır. *Kavramsal metaforlar* soyut fikirlerdir. *Dilsel metaforlar* ise bu soyut fikirleri gerçekleştiren, hayata geçiren, dildeki ifadelerdir. *Kavramsal Metafor Teorisi*’ne göre metafor, bir kelimenin başka bir kelimeden hareketle anlaşılması değil, bir kavram alanının başka bir kavram alanına göre anlaşılmasıdır (Lakoff ve Johnson, 2005, ss. 136-137). Bu noktada *dil metaforları* ile *kavramsal metaforlar* arasında bir ayrım yapmak gerekir. *Kavramsal metaforlar* insanların temel tecrübelerinin zihinde biçimlenmiş hâlidir. *G. Lakoff*’a göre *kaynak kavram alanı* ile *hedef kavram alanı* arasında sistematik bir ilişki mevcuttur. Buna *aktarım* (mapping) denir (Lakoff ve

Johnson, 1992, s. 205). Metafor, bir nüfuz alanının gerektirdiği genellikle daha soyut bir başka nüfuz alanının üzerine haritalamayla oluşur (Erdem, 2003, s. 25). Başka bir deyişle kaynak kavram alanına ait bilgiler hedef kavram alanına aktarılır. *G. Lakoff* bunu, AŞK BİR YOLCULUKTUR metaforunu kullanarak şemalaştırmıştır (Lakoff ve Johnson, 2005, s. 246).

Kavramsal Metafor: Aşk, yolculuktur.

Dilsel Metafor: Bu ilişki hiçbir yere gitmez.

Bu çalışmada, 15. yüzyıl klasik Türk şiirinin kadın şairlerinden *Mihri Hatun*'un *Divan* (Hakverdioğlu, 2007)ında yer alan gazeller örneklem seçilmiştir. Amasyalı Gümüşoğulları ailesine mensup olan *Mihri Hatun*; fikhî, dinî ve edebî bilgileri ve beraberinde Arapça ile Farsçayı öğrenmiş kültürlü bir şairdir. O, şiirlerini klasik Türk şiirinin sınırları içerisinde, aldığı eğitim, kabiliyet, zekâ ve hayat tarzına uygun bir şekilde yazmıştır. Oldukça sade bir dille hisli gazeller yazan *Mihri Hatun*, çağdaşı şairlerden en çok *Necâti*'ye, kendinden öncekilerden ise *Şeyhî* ve *Ahmed-i Dâî*'ye nazireler söylemiştir. Bilhassa *Necâti*'nin tesirinde kalan *Mihri*, dil yönünden de onun takipçisi olmuş; açık ve sade, yabancı tamlamalardan uzak bir dil tercih etmiştir. *Mihri Hatun*, devrinde güzelliği ile de meşhur bir kadın şairdir. Bu çalışmanın konusunu, güzel ve hassas bir kadının bakış açısından klasik Türk şiirinin “güzellik” anlayışı teşkil etmektedir. Gazellerdeki “güzellik metaforları” değerlendirilirken bilhassa hedef ve kaynak alan arasındaki ilişki üzerinde durulacak ve tespit edilen örnekler aracılığıyla *Mihri Hatun*'un “güzellik”i ne şekilde kavramlaştırdığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Örnekleme oluşturan cümlelerde *hedef alan* “güzellik”tir; hedef alanın yeniden tanımlanmasında kullanılan *kaynak alanlar* ise alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir: *bahçe, ışık, kıyamet, kitap, meclis, mekân, sermaye, ülke, zekât*. *Mihri Hatun*'un “güzellik”e yüklediği anlam ise bu kaynak alanların bilgisinde gizlidir.

Mihri Hatun'un Gazellerinde Tespit Edilen “Güzellik Metaforları”nın İncelenmesi

“Güzel” ve “güzellik” kavramları estetik biliminin inceleme alanına girer. Kâinatta meydana gelen her hadise ve varlık, estetik bir mesaj olarak algılanabilir. Her çağda ve kültürde farklı şekillere bürünebilen “güzel” ve “güzellik” algısı, sanat eserleri vasıtasıyla evrenselleşir (Tanç, 2012, s. 981). Güzel bir varlıktan zevk almak, sanat eseri üretmek, ona kıymet biçmek, güzel

ve çirkin gibi beğeni yargılarında bulunmak insana has bir melekedir ve bu melekenin gelişmesi pek çok etkene bağlıdır (Tunalı, 2007, s. 30). Yalnızca estetiğe dair öğrenilmiş bilgiler değil, kişinin yaşadığı coğrafi çevre, sahip olduğu inançlar, yetiştiği aile ve kültür ortamı da estetik duygunun gelişmesinde rol oynar. *Mihri Hatun* da kadın hassasiyetiyle, yaşadığı çağın ve dâhil olduğu şiir geleneğinin estetik anlayışına uygun bir şekilde, gazellerinde metaforik bir değer olarak “güzellik” üzerinde düşünmüştür. Bu noktadan itibaren tespit edilen “güzellik”e dair metaforlar, hedef ve kaynak alanlara ait bilgi bakımından ortaya çıkan eşleşmeler dâhilinde izah edilecektir:

Mihri Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan ilki GÜZELLİK BAHÇEDİR metaforudur. *Mihri Hatun*'un gazellerinde hedef alan “güzellik”, kaynak alan “bağ” ile izah edilmiştir. Güzelliğin bağa benzetilmesi, âşığın gözyaşının doğaya canlılık ve tazelik veren buluta ve suya, sevgilinin dudağının goncaya, saçlarının reyhana benzemesi dolayısıyladır. Bu bağda gönül bülbülünün naleleri, gül bahçesinin bülbüllerini dilsiz bırakır. Bu bağda gezinen rakipler, âşığın gözlerini kanlı yaşla doldurur. Âşığın akşam sabah gözyaşlarıyla suladığı bu bağda taze şeftaliler yetişir. Dolayısıyla âşık bostan ehli olarak şeftali yeme arzusunu sitemkâr bir şekilde dile getirir. Güzellik bağının şeftalisinden ikram etmeyen sevgiliye âşık, “Güzelliğinin bağındaki şeftalilerin erik oldu, demedim mi onları saklama vaktinde sat” diyerek güzelliğin kalıcı olmadığını hatırlatmaktan da geri kalmaz:

Dil düzdi **bağ-ı hüsnü**ne ol şunmasun diyü
Zülf-i siyâh mâri gülistâna yetdiler (G 31/2) ¹

Bağ-ı hüsnünde şabâ depretdügince zülfünü
Gönceler hândân olup zülfüne reyhân imrenür (G 51/4)

Pâdişâhum seyr iderken **bağ-ı hüsnü**ñ güşesin
Bu dil-i dervîşüñe sîb ü zenehdân eyle ‘arz (G 70/4)

Bağ-ı hüsnünde görüp müdde‘îyi dîdelerüm
Oldı kanlu yaş ile şâd-revân iki gözüm (G 118/3)

¹ Çalışma boyunca örneklenen beyitlerde “G”, gazeli karşılamakta; ondan sonraki ilk rakam divandaki şiir numarasını, taksimden sonraki rakam ise beyit numarasını işaret etmektedir.

Bâğ-ı hüsnünde görüp dil bülbülünün nâlesin
Andelîbân şahn-ı gülşende zebânın bağladı (G 199/2)

Bâğ-ı hüsnün sularam göz yaşıla şâm u seher
Dağı şeftâlû yemesün mi bu büstân ehli (G 216/3)

Bâğ-ı hüsnündeki şeftâlüleriñ oldu erik
Dimedüm mi anı vaktinde iken şaklama sat (G 218/12)

Mihri Hatun bazı beyitlerde ise "gülşen, gülsitan, gülzâr" kelimeleri ile "güzellik"i bir arada düşünür. Güzellik kavramının "gülşen, gülsitan, gülzâr" ile sunulmasında sevgilinin "yüz" unsurunun birinci derecede rolü vardır. Bu güzellik gülşeni, gülistanı veya gülzârında sevgilinin ayva tüyleri menekşe ve yasemin, yanakları gül, gözleri nergistir. Sevgilinin güzelliği her köşesinde binlerce gül harmanı barındıran öyle bir bahçedir ki onu gören cenneti bile istemez. Bu bahçenin müptelası olan bülbül ise dert ile her daim feryat figan eder:

Gülşen-i hüsnî kenârın tutdı Mihri hañt-ı yâr
Bülbülün tâze gülistânında zağ olmak ne güç (G 12/5)

Bugün **gülşen-i hüsnü**nde ço efgân idelüm
Yaraşur şahn-ı çemende k'ide feryâd hezâr (G 25/2)

Hañtuñ benefşe haddün hoş yâsemîne beñzer
Güüzâr-ı hüsnün ey dost cennet içine beñzer (G 34/1)

Didi **hüsnüm gülsitânı**nun hezârân derd ile
Rüz u şeb bülbül gibi nâlânı ol didüm be-ser (G 39/2)

Hüsnün misâli bir dağı gelmiş midür 'aceb
Her köşesinde berg-i gül ü ergüvân yatur (G 48/2)

Gözleri yaşı revânlar eyleyüp nâlân ider
Mihri **hüsnü gülsitânı**nda bugün dollâbdur (G 52/5)

Gülsitân-ı hüsnünün her güşesinde dostum
Bülbül-i güyâ olup efgâne gelmişlerdenüz (G 66/4)

İlâhî **gülşen-i hüsnî**n gözüm yaşıla sen şakla
Tolupdur gerçi âhumdan zemîn ü âsmân âteş (G 68/4)

Gülsitânî hüsnünü dür itme çeşmüden şehâ
'Andelîbem gül yüzün şevkında nâlân isterem (G 114/2)

Gülşen-i hüsnünde cânâ giceler tâ şubha dek
Derd ile cân bülbüldür âh u efgân eyleyen (G 126/2)

Mañmür gözün **gülşen-i hüsnü**nde görelden
Her güşede bu nergis-i mestân unudıldı (G 192/4)

Gülşen-i hüsnünsiz ey dilber gerekmez cenneti
Gerçi var her güşesinde nice biñ gül harmanı (G 209/2)

Mihrî Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan diğeri GÜZELLİK IŞIKTIR metaforudur. “Şamdan, ziya, enver, mehtap, ay, güneş” gibi unsurlar aracılığıyla “güzellik” bir ışık ve aydınlık olarak tasavvur edilmektedir. Burada esasen kastedilen sevgilinin yüz güzelliği olmaktadır. *Mihrî Hatun*'un beyitlerinde sevgilinin yüz güzelliği bazen çaresiz âşıkları pervane gibi yakan bir mum, bazen ışığıyla cihanı aydınlatan ve yaşam kaynağı olan güneş, kimi zaman da gecenin karanlığını aydınlatarak yol gösteren mehtaptır:

Yanmasun mı ‘âşık-ı bî-çâreler pervâne-veş
Mâh-rûlar çünkü **hüsn-i şem‘-dânın** yaqdılar (G 19/2)

Virse ziyâ cemâli cihâne ‘aceb midür
Ol dilberüñ ki **hüsn-i cemâl enveri** geçer (G 41/3)

Tâ ebed zulmet şebinde kalmış idim dostuñ
Mâh-tâbı hüsnüñüñ ger itmese iğrâclık (G 80/5)

Maṭla‘ı hüsnüñ gibi bir burc-ı a‘lâ görmedük
Mâh-ı ruḫsaruñ gibi bir şems-i ğarrâ görmedük (G 95/1)

Güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan bir diğeri ise GÜZELLİK KIYAMETTİR metaforudur. Sevgilinin saçını Deccal’a benzettiği beytinde *Mihrî Hatun*, güzelliğini de kıyamet ile ilişkilendirir. Kıyametin büyük alametlerinden olan Deccal’ın uydurduğu yalanlar ile ortalığı birbirine katıp kıyamet fitnesini kolaylaştıracağına inanılır (Pala, 2003, ss. 118-119). Sevgilinin perişan saçları da tıpkı akıl, dil ve din karıştıran Deccal gibi fitne çıkarır. Dolayısıyla sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan saçları hem kıyametin alameti, hem kendisi olur:

Virür bir kılda ‘uşşakı meger **hüsnüñ kıyâmetdür**
Ki ‘aḳl u dil ü dîn alur begüm Deccâldür zülfüñ (G 97/4)

Mihri Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan biri de GÜZELLİK KİTAPTIR metaforudur. Burada da esas olan sevgilinin yüz güzelliğidir. Birer güzellik unsuru olarak yüz ve onun aksamı; kitap, kitabet ve belagat mefhumlarının esasları ve teknik terimleriyle ortaya konur. Şayet bir kimse ilim ve bilgiyi sevgilinin güzellik kitabından bölüm bölüm, satır satır okuyup öğrenmediyse o kişi cahil sayılır. Nitekim âşık, dersane köşesinde güzellik kitabını hıfz etmezse hiçbir müşkülü hallolmaz. Ancak bu kitabın âşık nezdinde bir zorluğu vardır ki içerisinde vefadan söz olmamakla birlikte naz meselesinden her cefa bölümünde söz açılır. Âşık, sevgilinin güzelliğinin kitabesini her ne kadar yazamamış olsa da, sık sık yüzünün ayetini okuduğundan bahseder. Sevgilinin beyaz yanağındaki ayva tüyleri sayfa üzerine siyah mürekkeple yazılmış ayete benzer. Kimi zaman da sevgilinin güzellik sayfasına kudret eli lacivert mürekkep ile reyhan hattı yazarak âşığa vefa gösterir. Hem bir hat çeşidi hem de güzel kokulu bir bitki olan reyhan burada renk, şekil ve koku itibarıyla sevgilinin ayva tüyelerinin benzetilene olmaktadır. Kiramen Kâtipleri dahi sevgilinin yanak sayfasındaki nokta gibi beni görseler "Allah Allah, böyle inşa görmedik!" diyerek hayrete düşerler:

Akl u küll ü dâniş ü 'ilm ü ulu'l-el-bâb bâb
Görmese **hüsni'n kitâb**ından dirüz nâdân aña (G 3/5)

Müşkilüm hall olmaz idi güşe-i ders-hânede
İtmesem **hüsni'n kitâb**ından şehâ her bâr bahs (G 11/2)

Araram **hüsni'n kitâb**ın ki vefâ resmi bulam
Her cefâ bâbı ile mes'ele-i nâz açılır (G 35/5)

Egerçi yazamadum **hüsni'nün kitâbetini**
Velik çok okumuşum cemâlün âyetini (G 179/1)

Şafha-i hüsninde başlamış vefâ resmin yazar
Lâciverd ile yed-i kudret haţ-ı reyhân aña (G 3/7)

Görseler bu **nokta-i hüsni'n** Kirâmen Kâtibîn
Diyeler kim Allâh Allâh böyle inşa görmedük (G 95/3)

Kimi zaman da sevgilinin yüz güzelliği *kutsal kitap metaforu* ile izah edilir. Sevgilinin yüzü veya yanağı Mushaf olduğunda güzellik unsurlarından olan ayva tüyleri sevgilinin yüzünün etrafını çevreleyen görünüşüyle bu Mushaf'ın tefsiri, benzer şekilde hat, bir diğer güzellik unsuru olan ben ile birlikte i'râb, dudak üzerinde ve çevresindeki ayva tüyleri ise Kevser suresi olur. *Mihri Hatun*

da bu ilgilerden hareketle sevgilinin yüzündeki hattın i'râb, suretinin cami, kaşlarının ise âşıklar için mihrap olduğunu söyler. Âşık sevgilinin güzellik Mushaf'ını hıfz etmiştir, onu ezberden okur ve sevgiliden bu Kur'an ehli için ihsan umar. Âşık, vefadan eser taşımayan sevgiliden hiç olmazsa güzellik Mushaf'ının hakkı için kendisini görmesini arzular. *Mihrî Hatun*, Kur'an'dan fal açılması, Kur'an'a el basılarak and içilmesi, kâfirlerin Kur'an'dan söz etmesinin caiz olup olmadığı bahisleri aracılığıyla Mushaf ile sevgilinin yüz güzelliği arasında çeşitli ilgiler kurmuştur:

Muşhafi hüsnüni zülfünden su'âl itmiş rakîb
Eylemek cā'iz midür Qur'āndan küffār baḥs (G 11/4)

Muşhaf-ı hüsnüni gördüñ çü okı Süre-i Nür
Mihrî 'âşıklara 'ālemde bu fāl az açılır (G 35/6)

Muşhafuñda hüsnüñün cānā ḥatun i'rābdur
Şüretün 'uşşāka cāmi kaşlaruñ mihrābdur (G 52/1)

Muşhaf-ı hüsnüñ ḥaḳkıyçün bir nazar kıl ḥālüme
Ḥaḳkı ḥāzır gör begüm ḳorkmazsañ andumdan benüm (G 103/6)

Muşhaf-ı hüsnüni ezber okuram şeyya'llāh
Ḳapuña geldi vir iḥsānuñı Qur'ān ehli (G 216/4)

Bir diğer kavramsal metafor GÜZELLİK MECLİSTİR metaforudur. Güzelliğin "bezm'e benzetilmesi, onun bir değil, birçok unsurdan meydana gelmiş olmasına ve bu unsurların bir arada bulunmasına dayanır. *Mihrî Hatun* da bu unsurlardan birkaçını beyitlerinde sevgilinin güzelliği için söz konusu eder. Örneğin sevgilinin güzelliğinin meclis olduğu bir beytinde âşığın bedeni mum, gönlü pervane, canı mumun fitili ve yüreği ise mumun eriyen yağıdır. Böylelikle âşık, sevgilinin güzellik meclisinde aşkın ateşiyle yanıp tükenir. Bir başka beytinde ise *Mihrî Hatun*, güzelliği meclisin vazgeçilmez unsurları olan şarap ve kadeh ile birlikte anar. Sevgilinin güzelliği meclis olunca şüphesiz dudakları ve gözleri içi canlılık ve keyfiyet veren şarapla dolu bir kadeh olmakta ve âşıklarını hem mest edip hem kanını içmekte ve diğer taraftan da can bağışlamaktadır:

Bezm-i hüsnüñe vücüdüm şem'dür pervāne dil
Bu yanan cānum fitilidür yüregüm yağıdır (G 33/6)

Ḥamdüli'llāh **bezm-i hüsnüñde** ḥabîbüm Mihrinüñ
Şāğar-ı çeşm-i lebüñ aks ile ḳandur lācerem (G 109/9)

Mihri Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan bir diğeri GÜZELLİK MEKÂNDIR metaforudur. *Mihri Hatun* gazellerinde güzellik ile "Kâbe" ve "meydan" olmak üzere iki mekân arasında ilgi kurmuştur. Bunlardan *Kâbe*, Müslümanların Hac farızası için ziyaret ve ibadet ettikleri mekân olması bakımından söz konusu edilir. Nasıl ki Müslümanlar burada *Kâbe*'yi Tanrı aşkı ve iştiyakı ile tavaf edip burada kurban kesiyorlarsa, âşık da sevgilinin güzellik *Kâbe*'sini tavaf edip, bizzat canını şevk ile yoluna kurban eder. Güzelliğin *meydan* ile münasebeti de birçok unsurun bir arada bulunması sebebiyledir. *Mihri Hatun*'un sevgilinin güzelliği için hayal ettiği meydan sıradan bir mekân değildir. Bu meydan, sevgililerin saçlarında âşıkların canlarının sallandığı süslü bir bayram ertesi meydandır:

Ka'be-i hüsnini çünkü bize etdürdi tavâf
Eyledüm biñ dil ile cânımı kurbân bu gice (G 145/8)

Hüblaruñ zülfi şaluncağında cânlar şalınur
Zeyn olıcağ **hüsninüñ meydanı** bayram irtesi (G 200/4)

Güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan bir diğeri ise GÜZELLİK SERMAYEDİR metaforudur. Sevgilinin en önemli sermayesi güzelliğidir. Ancak bu güzelliğin değer kazanması ya da değer kaybetmesi kendiliğinden olmaz. Bunun için onu takdir eden bir gözün ve ondan etkilenen bir de gönlün varlığı gerekmektedir. Başka bir ifadeyle güzellik, gören ve kendisini vasfedenerlere bağlıdır. Hatta âşık dilerse bu güzelliğe gölge dahi düşürebilir. *Mihri* de burada sevgilinin güzelliğine gölge düşürmemekle birlikte vefasız ve zalim sevgilinin güzellik sermayesinin gün gelip elinden gideceğini ve ettiği cefanın cezasını Tanrı'dan göreceğini hatırlatır:

Hüsn-i ser-mâyesi elden gidicek bir gün ola
Bildürür itdüğünü sevdiğüm Allâh saña (G 6/3)

Mihri Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili kavramsal metaforlardan biri de GÜZELLİK ÜLKEDİR metaforudur. Güzelliğin ülke olarak tasavvuru sevgilinin bu ülkenin sultanı olması sebebiyledir. Sevgili güzellik ülkesine sultan olduğundan beri âşığın gönül şehrini yakıp yıkarak eşi benzeri görülmemiş zulümler eder. Ancak kimi zaman da lütuf ve ihşanda bulunan güzellik ülkesinin sultanı sevgili, kulu olan âşığına bir gece misafir olur. *Mihri* güzellik ülkesinin sultanı olan sevgilisini böbürlenmemesi hususunda da ikaz eder ve gün gelir sultan köle olur diyerek feleğe güvenmemesi gerektiğini söyler. Bir başka beytinde ise *Mihri*, *Yusuf Peygamber* kıssasına telmihen sevgiliyi Mısır ülkesinin sultanı olarak anar ve *Yusuf*'un kuyuya atılması hadisesinden hareketle sevgilinin çene çukuruna düşmüş âşığa lütfedip lal taşına benzeyen dudağından bir damla su sunmasını ister:

Hüsn eline şâh olalıdan yaçar dil şehrini
Böyle zâlim olmasun hiç pâdişâhı kimsenüñ (G 83/5)

Bir dil-rübâ ü **hüsn** elinüñ şâhı luğ idüp
Olmışdı ben gedâsına mihmân geçen gice (G 144/3)

Dime bugün ki **hüsn** elinüñ pâdişâhıyam
Mihri gibi ider felek irtede gedâ seni (G 187/6)

Ser-i zülfine ber-dâr itsün âhir
Seni bir **hüsn** elinüñ pâdişâhı (G 189/7)

Mısr-ı hüsnüñ Yüsuf-ı dil-teşnedür bir cür'a şun
La'lüñ âbından zenehdânuñdaki câh aşkına (G 166/3)

Mihri Hatun'un estetik dünyasında güzellik ile ilgili tespit edilen son kavramsal metafor GÜZELLİK ZEKÂTTIR metaforudur. Burada güzellik, zekâtı istenen bir mal veya meta gibi tasavvur edilmektedir. Böylece güzellik, bir zenginlik gibi telakki olunur. *Mihri Hatun* da beyitlerinde, dilenci olarak düşünülen âşıklarına sevgilinin hiçbir zaman güzelliğinin zekâtını vermezken, yabancılara pek çok lütuf ve ihşanda bulunmasını tenkit eder. Hâlbuki âşıklarına güzelliğinin zekâtını verse bereketi artacaktır:

Sâ'illerine virmeye hiç **hüs-n-i zekâtın**
Yâdlara kıla lutf ile ihsân ne kolaydüz (G 57/4)

Gelmişüm **hüs-nüñ zekâtından** ki şeyya'llâh idem
Şanma ki bu dervîş-i cânâne gelmişlerdenüz (G 66/5)

În'âm eylese sâ'ile **hüs-nüñ zekâtını**
Şehler kâtuñda lutf ile ihsân dükenni (G 204/6)

Sonuç

Metaforlar, bir söz figürü olmanın ötesinde asıl bilgiyi, hakikati kavramada alternatif yorumlar getiren, kimi zaman kendine özgü hakikat ve bilgi üreten bir mekanizma olarak değerlendirilirler. Bu çalışmada, klasik Türk edebiyatının ilk kadın şairlerinden *Mihri Hatun*'un zengin anlatım ve ifade tekniğinin bir boyutu olan metaforla anlatım biçimi irdelenmiş ve gazellerinde yer alan "güzellik metaforları" *kavramsal metafor teorisi* ışığında tespit edilerek çözümlenmiştir. Örnekleme oluşturan cümlelerde *hedef alan* "güzellik" in yeniden tanımlanmasında kullanılan *kaynak alanlar* "bahçe, ışık, kıyamet, kitap, meclis, mekân, sermaye, ülke, zekât" olarak tespit edilmiş ve bu alanların kültürel arka planları irdelenerek *Mihri Hatun*'un "güzellik" e dair ürettiği *kavramsal metaforlar* izah edilmiştir. Buna göre *Mihri Hatun*'un gazellerinde kullandığı dilde, kelime seçiminde klasik Türk şiirinin ortak sözlerini ve muhayyilesini kullanması kadar, metaforik ve metonimik kullanımlar da dikkati çekmekte ve bu yolla şairin şiirsel söyleme etkileyicilik ve derinlik kattığı gözlenmektedir. Elbette bu noktada en dikkat çekici durum, soyut bir kavramın çok çeşitli somut kavramlar aracılığıyla izah edilmesinde metaforun üstlendiği mühim roldür. Sonuç olarak *Mihri Hatun*'un *Divan*'ında "hüs-n" göstergesi ile ilgili tespit edilen bu metaforlar göstermektedir ki güzel ve hassas bir kadının erkek söylemin hâkim olduğu bir şiir anlayışında güzeli ve güzelliği algısı da yine erkek bakış açısından olmaktadır. Bu da şüphesiz geleneğin takip edilmesini gerekli kılan klasik Türk şiirinin estetik anlayışından kaynaklanır. Ancak yine de "güzellik" için tercih edilen metaforlar arasında bilhassa güllerle süslü "bahçe metaforu" nun ağırlıklı olarak tercih edilmesi ve metaforların işlenişinde *Mihri Hatun*'un üslubunun hissedilmesi dikkat çekici hususlardır. Böylelikle *Mihri Hatun* ait olduğu çağın ve kültürün estetik değerlerini gazelleri vasıtasıyla günümüze yansıtmayı başarmıştır.

Kaynakça

- Cebeci, O. (2013). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yay.
- Erdem, M. (2003). *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*. Ankara: Köksav Yay.
- Erdem, M. (2014). İsmail Bey Gaspıralı'nın Fikrî Eserlerindeki Metaforlar Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi (İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı)*, 11, (4), 91-106.
- Hakverdioğlu, M. (2007). *Mihri Hatun ve Divânı*. Amasya.
- Harmancı, M. (2012). *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup*. Ankara: Hece Yay.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1992). The Contemporary Theory of Metaphor. 25 Ocak 2015 tarihinde <http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf> adresinden erişildi.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2005). *Metaforlar (Hayat, Anlam ve Dil)*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2015). *Metaforlar (Hayat, Anlam ve Dil)* (G.Y. Tekin, Çev). İstanbul: İthaki Yay.
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yay.
- Tanç, N. (2011). Şeyh Gâlib'in Estetik Anlayışı: Hüsn. III. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi Bildirileri* içinde (C. II, ss. 981-986).
- Tunalı, İ. (2007). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.